

Верховний
Суд

«Строки. Позовна давність: практика Верховного Суду»

Василь Крат,
суддя ВС

11 листопада 2022 року
Telegram: <https://t.me/glossema>

Джерела

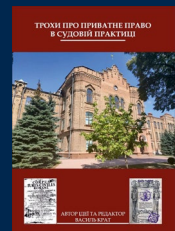
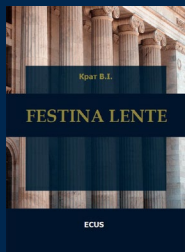
Крат В. Застосування позовної давності в сфері недійсності правочинів: аналіз судової практики // Проблеми законності : зб. наук. пр. – X, 2016. – Вип. 134. – С. 15 – 23. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/73131/75769/168748>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Василь Крат розповів про судову практику щодо позовної давності для негаційного та rescisorного позовів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1091623/>

Крат В. Трохи про давність і удаваність. URL: <https://t.me/glossema/155>

Крат В. Трохи про присічні строки. URL: <https://t.me/glossema/567>

1. Загальна характеристика строків

Сфери для строків

Постанова ВП ВС від 12.09.2019 по справі № 9901/120/19

Поняття строку міститься у частині першій статті 251 ЦК. Відповідно до цієї норми строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення.

Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок (частина перша статті 252, стаття 253 ЦК).

Визначення початку строку має практичне значення, оскільки від цього залежить як правильність обчислення строку, так і встановлення факту його закінчення, що обумовлює ті чи інші юридичні наслідки, які настають у зв'язку із цим.

Характерною рисою строків, визначених законом, є неможливість їх зміни за волевиявленням учасника або учасників правовідносин, за винятком випадків, безпосередньо визначених законом.

Тому, вирішуючи питання, чи своєчасно вчинена певна дії, або ж чи має місце бездіяльність, визначальним є дотримання суб'єктом владних повноважень темпоральних рамок, передбачених у нормативно-правовому акті, без невиправданого для конкретної ситуації зволікання.

Днем бездіяльності, у свою чергу, є останній день встановленого законом строку, в який мало бути вчинено дію або прийнято рішення. Визнанню бездіяльності протиправною передуює встановлення обов'язку виконання суб'єктом владних повноважень певних дій (прийняття рішення) у визначений законом строк.

Присічні строки

Постанова КЦС ВС від 06.07.2022 у справі № 0808/7199/2012

Боржник звільняється від відшкодування шкоди, якщо доведе, що шкода виникла внаслідок непереборної сили або порушення потерпілим правил користування або зберігання товару.

Строки, передбачені частиною першою статті 1211 ЦК України, за цільовим призначенням є строками існування права (на відшкодування шкоди), а за своєю сутністю є присічними строками. Такі строки не є позовною давністю, а тому норми про позовну давність, її зупинення і переривання на них поширені бути не можуть.

Розумне обчислення строку

Постанова КЦС ВС від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19

Строк як часова категорія характеризується не тільки початковим, а й кінцевим моментом.

Для правильного обчислення різних видів строків важливе значення має визначення початок їх перебігу. Перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Тобто день, в якому безпосередньо мав місце момент початку перебігу строку, при обчисленні останнього не враховується.

Розумне обчислення строку

Постанова КЦС ВС від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19

Положення статті 253 ЦК України поширюються й на інші випадки встановлення початку перебігу строків. **Колегія суддів, з урахуванням принципу розумності**, враховує, що в окремих положеннях ЦК міститься правило про визначення перебігу строку «від дня» чи «з часу», а не «від наступного дня». Такий прийом законодавчої техніки законодавець застосував, керуючись принципом економії нормативного матеріалу, проте він жодним не змінює загального правила передбаченого в статті 253 ЦК України. **Тому початок перебіг строку для прийняття спадщини починається з наступного дня після відповідної календарної дати, тобто строк для прийняття спадщини має обчислюватись з наступного дня після дня смерті особи або оголошення її померлою.**

При визначенні кінцевого дня строку слід ураховувати, що правила частини п`ятої статті 254 ЦК України поширюються на будь-які сфери цивільно-правового регулювання і стосуються будь-яких суб`єктів цивільних правовідносин. Тому коли останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону у місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день.

2. Види позовної давності

**Застосування позовної давності до вимоги про стягнення пені,
Постанова КЦС ВС від 05.09.2018 у справі № 760/3880/17**

Системне тлумачення підпункту 32.3.2 пункту 32.3 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та статей 258, 268 ЦК України дозволяє зробити висновок, що:

- серед переліку вимог, на які позовна давність не поширюється (стаття 268 ЦК України) відсутня вимога про стягнення пені, передбаченої підпунктом 32.3.2 пункту 32.3 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»;
- не можливо стверджувати про опосередковане виключення застосування позовної давності до пені, передбаченої підпунктом 32.3.2 пункту 32.3 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»;
- до пені, передбаченої підпунктом 32.3.2 пункту 32.3 статті 32 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» **має застосовуватися скорочена позовна давність в один рік, встановлена пунктом 1 частини другої статті 258 ЦК України.**

Вид давності для оспорення рішень загальних зборів

Постанова СП КГС ВС від 14.09.2022 у справі № 909/298/21

6.31. За таких обставин, з огляду на те, що питання застосування позовної давності до вимог про визнання недійсним рішення загальних (виборних) зборів Обласної організації спілки фактично врегульовано статтею 257 ЦК України, якою встановлено загальну позовну давність тривалістю у три роки, правові підстави для застосування у вказаних правовідносинах норми пункту 8 частини другої статті 258 ЦК України відсутні.

6.32. Оскільки з позовом про визнання недійсним рішення загальних (виборних) зборів Обласної організації спілки від 28.12.2018 позивач звернувся до Господарського суду Івано-Франківської області 07.04.2021, визначена нормою статті 257 ЦК України загальна строк позовна давність не спливла, що свідчить про безпідставність висновків судів першої та апеляційної інстанцій про відмову в задоволенні позову з огляду на вплив позовної давності про застосування якої заявлено відповідачем.

Вид давності для оспорення рішень загальних зборів

Окрема думка судді КГС від 14.09.2022 у справі № 909/298/21

4. Не можу погодитись із таким рішенням колег, оскільки вважаю, що Верховний Суд повинен був залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані рішення – без змін. Під час підготовки до розгляду скарги мною був підготовлений альтернативний проєкт постанови, який палата не підтримала.

5. Вважаю за доцільне викласти повний тест мотивувальної частини підготовленого мною проєкту.

42. Таким чином, тлумачення терміну "товариство", який міститься у п.8 ч.2 ст.258 ЦК, як такого, що стосується лише ТОВ, суперечить логіці розвитку корпоративного та господарського процесуального законодавства та судової практики в цілому.

47. Верховний Суд при тлумаченні положень п.8 ч.2 ст.258 ЦК опирається на метод «чесного читання закону», відповідно до якого суд, здійснюючи тлумачення норми, не повинний тлумачити норму не у повній відповідності до її змісту, вбачати в ній щось інше або взагалі заперечувати необхідність застосування такої норми права.

Вид давності і карантин

Постанова КЦС ВС від 07.09.2022 у справі № 679/1136/21

Виходячи із взаємозв'язку норм права, які були прийняті органом законодавчої влади в Україні під час дії карантину, введеного Урядом України у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), цілей, з метою яких ці норми впроваджені, а також з метою недопущення безпідставного звуження прав учасників цивільних правовідносин, колегія суддів дійшла висновку, що пункт 12 Перехідних і прикінцевих положень ЦК України щодо продовження під час карантину строків загальної і спеціальної позовної давності, передбачених статтями 257, 258, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, підлягає застосуванню і у тому випадку, коли тривалість строку позовної давності, визначена законом, була збільшена за домовленістю сторін на підставі статті 259 ЦК України.

Врахувавши, що останнім днем звернення до суду з позовом у межах строку позовної давності було 26 вересня 2020 року, а Закон України від 30 березня 2020 року № 540-ІХ щодо продовження строків позовної давності на час дії карантину набрав чинності 02 квітня 2020 року, з огляду на встановлений Кабінетом Міністрів України карантин з 12 березня 2020 року, вимоги банку про солідарне стягнення заборгованості з боржника разом із поручителем підлягають до часткового задоволення.

3. Початок перебігу позовної давності

Початок перебігу позовної давності залежно від виду вимоги

Постанова КЦС ВС від 14.03.2018 у справі № 464/5089/15

Тлумачення частини першої та п'ятої статті 261 ЦК свідчить, що потрібно розрізняти початок перебігу позовної давності залежно від виду позовних вимог. Вимога про визнання правочину недійсним відрізняється від вимоги про виконання зобов'язання не лише по суті, а й моментом виникнення права на захист. Для вимоги про визнання правочину недійсним перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась, або могла довідатись про вчинення цього правочину. Натомість для вимоги про виконання зобов'язання початок перебігу позовної давності обумовлюється виникненням у кредитора права на вимогу від боржника виконання зобов'язання. Тому положення частини п'ятої статті 261 ЦК застосовуються до вимог про виконання зобов'язання, а не до вимог про визнання правочину недійсним.

Розумне обчислення початку перебігу

Постанова КЦС ВС від 21.09.2022 в справі № 638/16768/19

Ключовим питанням на яке належить надати відповідь у цій справі, з урахуванням доводів касаційної скарги та обставин встановлених судами, є те, **з якого моменту починається перебіг позовної давності за вимогою про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, яка пред'явлена заінтересованою особою (не стороною нікчемного правочину).**

Обміркувавши вказані норми, з урахування принципу розумності, колегія суддів зауважує, що:

положення статті 253 ЦК України поширюються на всі випадки встановлення початку перебігу строків. Колегія суддів, з урахуванням принципу розумності, враховує, що в окремих положеннях ЦК міститься правило про визначення перебігу строку «від дня» чи «з часу», а не «від наступного дня». Такий прийом законодавчої техніки законодавець застосував, керуючись принципом економії нормативного матеріалу, проте він жодним не змінює загального правила передбаченого в статті 253 ЦК України (див.: постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 16 червня 2021 року в справі № 554/4741/19);

частина третя статті 261 ЦК України є спеціальною нормою стосовно частини першої статті 261 ЦК України. Законодавець у частині третій статті 261 ЦК України передбачив особливості початку перебігу позовної давності. З урахуванням принципу розумності та справедливості, очевидним є те, що закріплення особливого початку перебігу з початком виконання нікчемного правочин має поширюватися тільки на сторін нікчемного правочину. Оскільки саме сторони (сторона) здійснюють виконання і, зрозуміло, що їм про його здійснення має бути відомо. Тобто, презюмується, що сторони (сторона) нікчемного правочину обізнані про початок його виконання. Натомість заінтересована особа (не сторона нікчемного правочину), яка пред'являє вимогу про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, вочевидь може й не знати про існування нікчемного правочину, а також про те, що почалося виконання нікчемного правочину;

Розумне обчислення початку перебігу

Постанова КЦС ВС від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19

для визначення початку перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, яка пред'явлена заінтересованою особою (не стороною нікчемного правочину), належить застосовувати частину першу статті 261 ЦК України;

для визначення початку перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, яка пред'явлена стороною такого правочину, належить застосовувати частину третю статті 261 ЦК України. Перебіг позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину, яка пред'явлена стороною такого правочину, пов'язується саме з початком виконання нікчемного правочину, незалежно від того, чи був такий нікчемний правочин виконано повністю і яка зі сторін здійснила виконання. Причому такий початок перебігу стосується будь-яких наслідків нікчемного правочину;

наслідком виконання нікчемного договору іпотеки у розумінні частини третьої статті 261 ЦК України, з урахуванням того, що договір іпотеки підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, а право іпотеки – державній реєстрації, є набуття іпотекодержателем за нікчемним договором іпотеки права іпотеки, яке пов'язується з моментом її державної реєстрації. Тому початок перебігу за вимогою про застосування наслідків нікчемного договору іпотеки, яка пред'явлена його стороною, починається з наступного дня після державної реєстрації права іпотеки;

!!початок перебігу за вимогою про застосування наслідків нікчемного договору іпотеки, яка пред'явлена заінтересованою особою (не стороною нікчемного договору іпотеки), починається з наступного дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Початок перебігу і виконавчий напис

Ухвала КЦС ВС від 17.08.2022 у справі № 554/9126/20

Колегія суддів вважає необхідним передати справу на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду для відступу від висновку щодо застосування статей 18, 256, 261, 264, 267 ЦК України у подібних правовідносинах, викладеного у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів: Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 25 березня 2019 року у справі № 161/19329/13-ц (провадження № 61-39634св18); Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 грудня 2019 року у справі № 450/18/15-ц (провадження № 61-17556св18); Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 липня 2020 року у справі № 128/2176/18 (провадження № 61-11504св19); Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 09 червня 2021 року у справі № 759/17465/18 (провадження № 61-12201св20); Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 04 серпня 2021 року у справі № 727/7578/16-ц (провадження № 61-3583св21); Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 червня 2022 року у справі № 759/17465/18 (провадження № 61-18810св21), та вказівки, що:

перебіг позовної давності про стягнення боргу за вимогою про стягнення боргу в зобов'язанні з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку;

вчинення виконавчого напису після виникнення у кредитора права на відповідний позов не свідчить про переривання позовної давності чи зупинення її перебігу;

визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності за позовними вимогами про стягнення заборгованості та не зумовлює початок її перебігу;

визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, не є поважною причиною пропуску позовної давності.

4. Переривання позовної давності

Переривання позовної давності

Постанова КЦС ВС від 20.03.2019 у справі № 648/3491/15-ц

Тлумачення статті 264 ЦК України свідчить, що переривання позовної давності **можливе виключно в межах** позовної давності.

Переривання позовної давності за вимогою про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова КЦС ВС від 18.08.2021 у справі № 201/15310/16

Слід розмежовувати вимогу про стягнення боргу за основним зобов'язанням (*actio in personam*) та вимогу про звернення стягнення на предмет іпотеки (*actio in rem*). Вимога про звернення стягнення на предмет іпотеки «піддається» впливу позовної давності. На неї поширюється загальна позовна давність тривалістю у три роки. На вимогу про звернення **стягнення на предмет іпотеки** поширюються всі правила щодо позовної давності (початок перебігу, зупинення, переривання, наслідки спливу тощо).

Тлумачення статті 264 ЦК України дає підстави для висновку, що вона пов'язує переривання позовної давності з **будь-якими активними діями іпотекодавця, внаслідок яких він визнає існування саме іпотеки**. Тому переривання перебігу позовної давності за основним зобов'язанням не перериває перебігу позовної давності за іншим обов'язком, у тому числі забезпечувальним.

Переривання позовної давності за вимогою про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова КЦС ВС від 18.08.2021 у справі № 201/15310/16

Отже, вчиненням позичальником дій, що свідчать про визнання ним свого боргу за основним зобов'язанням, не переривається позовна давність за вимогою про звернення стягнення на предмет іпотеки, оскільки вимога про стягнення боргу за основним зобов'язанням і вимога про звернення стягнення на предмет іпотеки є різними вимогами (основною та додатковою), застосування до додаткових вимог наслідків переривання перебігу позовної давності за основною вимогою законом не передбачено.

5. Суб'єктивні межі для давності

Суб'єктивні межі

Постанова КЦС ВС від 28.11.2018 у справі № 753/12382/15-ц

Тлумачення частини третьої статті 267 ЦК України дозволяє зробити висновок, що в ній встановлені суб'єктивні межі застосування позовної давності. Тобто такі випадки, до яких позовна давність не застосовується судом, оскільки відсутня відповідна заява сторони у спорі. **Без заяви сторони у спорі позовна давність судом, за власною ініціативою, застосовуватись не може за жодних обставин.**

Сторона в спорі

Постанова ВП ВС від 14.11.2018 по справі № 183/1617/16

70. Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що для цілей застосування частини третьої та четвертої статті 267 ЦК України поняття «сторона у спорі» може не бути тотожним за змістом поняттю «сторона у цивільному процесі»: сторонами в цивільному процесі є такі її учасники як позивач і відповідач (частина перша статті 30 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду справи судами першої й апеляційної інстанцій; частина перша статті 48 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду справи Великою Палатою Верховного Суду); тоді як сторонами у спорі є належний позивач і той належний відповідач, до якого звернута відповідна матеріально-правова вимога позивача.

71. З огляду на це у спорі з декількома належними відповідачами, в яких немає солідарного обов'язку (до яких не звернута солідарна вимога), один з них може заявити суду про застосування позовної давності тільки щодо тих вимог, які звернуті до нього, а не до інших відповідачів. Останні не позбавлені, зокрема, прав визнати ті вимоги, які позивач ставить до них, чи заявити про застосування до цих вимог позовної давності.

72. Для застосування позовної давності за заявою сторони у спорі суд має дослідити питання її перебігу окремо за кожною звернутою до цієї сторони позовною вимогою, і залежно від установленого дійти висновку про те, чи спливла позовна давність до відповідних вимог.

Застосування позовної давності при солідарному обов'язку

Постанова КЦС ВС від 26.06.2019 у справі № 521/19151/14-ц

У пункті 139 постанови ВП ВС від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16-ц (провадження № 14-208цс18) зроблено висновок, що «у спорі з декількома належними відповідачами, в яких немає солідарного обов'язку (до яких не звернута солідарна вимога), **один з них може заявити суду про застосування позовної давності** тільки щодо тих вимог, які звернуті до нього, а не до інших відповідачів. Останні не позбавлені, зокрема, прав визнати ті вимоги, які позивач ставить до них, чи заявити про застосування до цих вимог позовної давності».

Тобто при солідарному обов'язку будь-який із відповідачів може заявити про застосування позовної давності.

6. Об'єктивні межі для давності

Об'єктивні межі застосування позовної давності

Постанова КЦС ВС від 01.08.2018 у справі № 641/76/17

У цивільному законодавстві закріплено **об'єктивні межі застосування позовної давності**. Об'єктивні межі застосування позовної давності встановлюються:

(а) **прямо** (стаття 268 ЦК України). Серед переліку вимоги, на які позовна давність не поширюється (стаття 268 ЦК України) відсутня вимога про стягнення надмірно виплаченої субсидії.

(б) **опосередковано (із врахуванням сутності заявленої вимоги)**. Зокрема, у пункті 96 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц зроблено висновок про незастосування позовної давності до негативного позову. Не поширюється позовна давність на вимогу про визнання нікчемного правочину недійсним, оскільки рішення суду прийняте за таким позовом тільки констатує нікчемність правочину, адже його нікчемність встановлена в нормі закону. **Натомість сутність вимоги про стягнення надмірно виплаченої субсидії не виключає застосування до неї позовної давності.**

Позовна давність та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди

Постанова ВП ВС від 23 січня 2019 року у справі № 210/2104/16-ц

Відділення Фонду стверджує, що позивач пропустив передбачений статтею 233 КЗпП України тримісячний строк для звернення до суду з позовом про вирішення трудового спору.

Разом з тим згідно з пунктом 3 частини першої статті 268 ЦК України позовна давність не поширюється, зокрема, на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, крім випадків завдання такої шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію; на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування).

Оскільки зазначений спір стосується здійснення страхової виплати на відшкодування моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, на таку вимогу позовна давність не поширюється, а наведені у касаційній скарзі доводи про те, що до цієї вимоги застосовується передбачена у частині першій статті 233 КЗпП України спеціальна позовна давність у три місяці, є помилковими.

Аналогічні висновки викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 210/5258/16-ц.

Об'єктивні межі застосування позовної давності

Постанова КЦС ВС від 12.01.2022 у справі № 336/4262/19

У цивільному законодавстві закріплено об'єктивні межі застосування позовної давності. Об'єктивні межі застосування позовної давності встановлюються: прямо (стаття 268 ЦК України); опосередковано (із врахуванням сутності заявленої вимоги).

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 268 ЦК України позовна давність не поширюється, зокрема, на **вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю**. Суди встановили, що вироком Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 23 грудня 2009 року ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 286 КК України, задоволено частково цивільний позов потерпілої ОСОБА_1 та стягнуто з ОСОБА_2 на її користь моральну шкоду у розмірі 188 714,00 грн. За змістом вироку суду відшкодування шкоди присуджено на користь ОСОБА_1 у зв'язку з ушкодженням здоров'я (каліцтвом) внаслідок вчинення злочину.

Оскільки нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних на підставі частини другої статті 625 ЦК України входять до складу грошового зобов'язання, вимоги про стягнення якого нараховані та заявлені у зв'язку з невиконанням грошового зобов'язання з компенсації моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я (каліцтвом), **висновок апеляційного суду про поширення на зазначені вимоги позовної давності є помилковим**.

Ресцисорний позов & позовна давність

Постанова Верховного Суду України від 18 листопада 2014 року у справі № 3-176гс14

До позовних вимог про визнання угод недійсними застосовуються правила про позовну давність. Правила про позовну давність, встановлені ЦК, будуть застосовуватися за умови, що право на пред'явлення такого позову виникло лише після 01.01.2004. Всупереч наведеному, у справі, що розглядається, ВГСУ погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що до заявлених позивачем вимог про визнання додаткових угод недійсними правила позовної давності не застосовуються.

Позовна давність & негаційний позов

I період - пред'явлення негаційного позову допускається

Постанова КЦС ВС від 01 серпня 2018 року у справі № 641/76/17

У цивільному законодавстві закріплено об'єктивні межі застосування позовної давності. Об'єктивні межі застосування позовної давності встановлюються: (а) прямо (стаття 268 ЦК України). Серед переліку вимог, на які позовна давність не поширюється (стаття 268 ЦК України) відсутня вимога про стягнення надмірно виплаченої субсидії; (б) опосередковано (із врахуванням сутності заявленої вимоги). Зокрема, у пункті 96 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц зроблено висновок про незастосування позовної давності до негаторного позову. **Не поширюється позовна давність на вимогу про визнання нікчемного правочину недійсним**, оскільки рішення суду, прийняте за таким позовом, тільки констатує нікчемність правочину, адже його нікчемність встановлена в нормі закону.

Позовна давність & негаційний позов

II період - пред'явлення негаційного позову не допускається

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.06.2019 у справі № 916/3156/17

Визнання нікчемного правочину недійсним за вимогою його сторони **не є належним способом захисту прав**, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Застосування позовної давності при визнанні недійсним державного акту про право власності на землю

Постанова КЦС ВС від 20.07.2022 у справі № 683/2422/19

Вимога про визнання недійсним державного акту про право власності на землю є «вимогою» у розумінні статей 256, 268 ЦК України. З урахуванням того, що оспорування акту відбувається за волею відповідної особи, законодавець не передбачив конструкцію нікчемності акту, то на таку вимогу має поширюватися позовна давність. Тобто сутність вимоги про визнання недійсним державного акту про право власності на землю не виключає застосування до неї позовної давності.

По своїй суті вимога про визнання недійсним державного акту про право власності на землю не може бути кваліфікована як негаторний позов.

Позовна давність до вимоги про визнання договору удаваним

Постанова КЦС ВС від 27.04.2022 у справі № 185/1908/18

Суди першої та апеляційної інстанції за результатами розгляду цивільної справи дійшли висновку, що між сторонами склалися трудові правовідносини, тобто були укладені трудові договори (в цій частині судові рішення не оскаржені).

Отже відносини сторін регулюються нормами КЗпП України.

Відповідно до статті 257 ЦК України встановлює загальний строк позовної давності - три роки.

Проте Кодекс законів про працю України встановлює спеціальну позовну давність для спорів в межах трудових відносин.

Згідно з статтею 233 КЗпП України визначає, що працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення - в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки. Для звернення власника або уповноваженого ним органу до суду в питаннях стягнення з працівника матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, встановлюється строк в один рік з дня виявлення заподіяної працівником шкоди.

Приймаючи до уваги те, що позивач звернувся до суду з позовом 14 березня 2018 року, суд апеляційної інстанції дійшов вірного висновку, що строк звернення до суду з вимогами про визнання правовідносин трудовими пропущений та обґрунтовано відмовив в задоволенні позовних вимог в цій частині; вимоги щодо зобов'язання внести запис до трудової книжки та стягнення заробітної плати, різниці в середній заробітній платі є похідними, тому також не підлягають задоволенню.

Позовна давність до вимоги про визнання договору удаваним

Окрема думка суддів КЦС ВС від 27.04.2022 у справі № 185/1908/18

1. У справі, що переглядалася:

суд першої інстанції вважав, що вимога про визнання удаваними договорів підряду є цивільно-правовою, і до неї має застосовуватися позовна давність, передбачена ЦК України;

натомість апеляційний суд був переконаний у тому, що вимога про визнання удаваними договорів підряду спрямована саме на захист трудових прав, тому застосуванню підлягають строки звернення до суду, передбачені КЗпП;

ключовим питанням, на яке слід було надати відповідь колегії суддів, з урахуванням аргументів учасників справи, є те, який строк підлягає застосуванню до вимоги про визнання удаваними договорів підряду: позовна давність, передбачена ЦК України; строк захисту, встановлений КЗпП.

У трудовому законодавстві **відсутнє регулювання як конструкції удаваності договору**, так і відповідно строку звернення до суду з вимогою про визнання удаваним договором.

Конструкція як удаваності договору, так і позовна давність до вимоги про визнання удаваним договором, регулюється ЦК України.

Сутність вимоги про визнання договору удаваним не виключає застосування до неї позовної давності, і на таку вимогу **має поширюватися загальна позовна давність** в три роки.

Позовна давність до вимоги про визнання договору удаваним Окрема думка суддів КЦС ВС від 27.04.2022 у справі № 185/1908/18

8.1. Тому, обміркувавши аргументи учасників справи, колегія суддів, з урахуванням принципу розумності, повинна була вказати, що:

при зверненні з позовом в цій справі ОСОБА_1 насамперед просив визнати удаваними правочинами договори підряду на виконання робіт, а інші позовні вимоги є похідними;

суд апеляційної інстанції не врахував, що положення ЦК України субсидіарно застосовуються для регулювання трудових відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавствами;

суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що у трудовому законодавстві відсутнє регулювання конструкції як удаваності договору, так і відповідно строку звернення до суду з вимогою про визнання удаваним договором. Конструкція як удаваності договору, так і позовної давності до вимоги про визнання удаваним договором регулюється ЦК України. Сутність вимоги про визнання договору удаваним не виключає застосування до неї позовної давності, і на таку вимогу поширюється загальна позовна давність у три роки;

суд першої інстанції обґрунтовано вважав, що вимога про визнання удаваними договорів підряду є цивільно-правовою, і до неї має застосовуватися позовна давність, передбачена ЦК України. Встановивши, що позивач звернувся з позовом 06 березня 2018 року, суд першої інстанції зробив правильний висновок, що позовна давність не пропущена, та задовольнив частково позовні вимоги. Натомість суд апеляційної інстанції помилково скасував законне та обґрунтоване рішення суду першої інстанції.

Оспорювання свідоцтва про право на спадщину та позовна давність?!

Постанова ОП КЦС ВС від 05.09.2022 в справі № 385/321/20

У приватному праві не передбачено нікчемності для свідоцтва про право на спадщину.

В ЦК України закріплено тільки можливість пред'явити позовну вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину.

Заявляти вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину може будь-яка особа, цивільні права чи інтереси якої порушені видачею свідоцтва про право на спадщину. Тобто, оспорювання свідоцтва про право на спадщину відбувається тільки за ініціативою заінтересованої особи шляхом пред'явлення вимоги про визнання його недійсним (позов про оспорювання свідоцтва).

Положеннями глави 19 ЦК України встановлено загальне правило про поширення позовної давності на всі цивільно-правові вимоги, окрім тих, що як виняток зазначені у статті 268 ЦК України.

Оспорювання свідоцтва про право на спадщину та позовна давність?!

Постанова ОП КЦС ВС від 05.09.2022 в справі № 385/321/20

У частині першій статті 268 ЦК України законодавець визначив, на які позовні вимоги не поширюється позовна давність. У частині другій статті 268 ЦК України закріплено, що законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

Серед переліку вимог, на які відповідно до закону позовна давність не поширюється, немає вимоги про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину.

Факт видачі спадкоємцю свідоцтва про право власності в порядку спадкування на спадкове майно, право на яке має інший спадкоємець, або видача свідоцтва особі, яка не має прав на спадщину, доводить порушення прав та інтересів особи і саме тому перебіг позовної давності необхідно пов'язувати із фактом видачі свідоцтва про право на спадщину другому із спадкоємців (чи особі, яка не є спадкоємцем), а у разі якщо особа, права та інтереси якої порушені видачою такого свідоцтва, доведе, що про існування такого свідоцтва, яким порушуються його права, йому стало відомо пізніше, то перебіг позовної давності варто пов'язувати саме з таким моментом.

Факт неотримання позивачем свідоцтва про право на спадщину та невизначення законодавцем строку, протягом якого спадкоємець має оформити свої спадкові права, не може підтверджувати, що у такого спадкоємця не виникло право на позов, оскільки видача свідоцтва про право на спадщину іншому із спадкоємців (чи особі, яка не є спадкоємцем) перешкоджає завершенню оформлення своїх спадкових прав другому із спадкоємців, який не отримав свідоцтва про право на спадщину, а отже обґрунтовує виникнення у цього спадкоємця права на позов у матеріально-правовому аспекті.

Позовна давність і недійсність шлюбу

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

Застосування позовної давності щодо шлюбу, який є недійсним в силу вказівки закону (статті 39 СК) виключається, оскільки така недійсність встановлена на рівні норми закону і не вимагається пред'явлення позову. Гіпотетично позовна давність могла б стосуватися тих різновидів недійсності шлюбу для настання яких необхідне рішення суду (статті 40 та 41 СК), адже саме у цьому разі слід пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. Проте згідно положень статті 20 СК України до вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується. Тобто всі вимоги, які пов'язані з недійсністю шлюбу на підставі статей 40 та 41 СК України, виключені з сфери дії позовної давності.

Застосування позовної давності до вимог про поділ майна

Постанова КЦС ВС від 12.05.2022 в справі № 212/10842/19

До вимог, що випливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується, крім випадків, передбачених частиною другою статті 72, частиною другою статті 129, частиною третьою статті 138, частиною третьою статті 139 цього Кодексу. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, позовна давність застосовується судом відповідно до Цивільного кодексу України, якщо інше не передбачено цим Кодексом (частини перша - друга статті 20 СК України).

Позовна давність не застосовується до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, якщо шлюб між ними не розірвано. До вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (стаття 72 СК України).

Застосування позовної давності до вимог про поділ майна Постанова КЦС ВС від 12.05.2022 в справі № 212/10842/19

Тлумачення статті 72 СК України, з урахуванням принципу розумності, свідчить, що:

в силу вказівки в частині другій статті 74 СК правила передбачені для позовної давності для поділу майна подружжя поширюються і на випадки поділу майна жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі;

законодавець розмежував випадки для подружжя, коли позовна давність застосовується (після розірвання шлюбу) та коли не застосовується (коли шлюб не розірвано). Вочевидь, такий же критерій має бути і щодо позовної давності для поділу майна жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі. Тобто, позовна давність не застосовується коли жінки та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі. І, навпаки, позовна давність застосовується, якщо жінки та чоловік припиняють проживають однією сім'єю.

Позовна давність до вимоги про визнання материнства

Постанова КЦС ВС від 29.04.2022 в справі № 314/3131/20

У справі, що переглядається:

суд першої інстанції вважав, що вимоги про визнання материнства застосовується позовна давність в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися, що є матір`ю дитини (частина третя статті 139 СК України);

натомість апеляційний суд був переконаний в тому, що слід розмежовувати вимогу про визнання материнства на підставі статті 131 СК України, до якої позовна давність не застосовується, та вимогу про визнання материнства з правових підстав визначених частиною другою статті 139 СК України до якої застосовується позовна давність в один рік, передбачена частиною третьою статті 139 СК України застосовується;

ключовим питанням на яке слід надати відповідь суду, з урахуванням меж оскарження та аргументів касацій, є те, **чи підлягає застосуванню позовна давність до вимоги про визнання материнства на підставі статті 131 СК України.**

Позовна давність до вимоги про визнання материнства

Постанова КЦС ВС від 29.04.2022 в справі № 314/3131/20

Тлумачення норм СК України свідчить, що:

законодавець передбачив **різні підстави для пред`явлення позовної вимоги про визнання материнства** згідно статті 131 СК України та частини другої статті 139 СК України;

у статті 131 СК України регулюється випадок, за якого державна реєстрація народження дитини проводиться за рішенням органу опіки та піклування, яким визначається прізвище, власне ім`я, по батькові дитини і відомості про батьків. Саме в такому разі особа, яка вважає себе матір`ю дитини, може подати до суду позовну заяву про визнання свого материнства. При цьому, з врахуванням змісту частини першої статті 20 СК України та статті 131 СК України, позовна вимога про визнання материнства згідно статті 131 СК України виключена законодавцем із сфери дії позовної давності;

Позовна давність до вимоги про визнання материнства

Постанова КЦС ВС від 29.04.2022 в справі № 314/3131/20

Тлумачення норм СК України свідчить, що: частина друга статті 139 СК України стосується ситуації, за якої **оспорити материнство може жінка, яка вважає себе матір`ю дитини, а матір`ю дитини записана інша жінка**. Тобто позивачем є жінка, яка вважає себе матір`ю дитини, а відповідачем - жінка, яка записана матір`ю дитини. Предметом доказування в цьому разі є відсутність кровної спорідненості між дитиною і жінкою, записаною як матір в актовому записі про народження дитини, та наявність такої спорідненості між дитиною й жінкою, яка вважає себе її матір`ю. До позовної вимоги про визнання материнства згідно частини другої статті 139 СК України застосовується позовна давність в один рік.

6. Сплив давності і суб'єктивне право

Сплив позовної давності і суб'єктивне право

Постанова КЦС ВС від 17.04.2020 у справі № 645/3378/17

Тлумачення частини першої статті 267 ЦК України дозволяє зробити висновок, що оскільки сплив позовної давності не призводить до припинення суб'єктивного права або інтересу, **не припиняється і кореспондуючий обов'язок особи.**

Позовна давність & натуральне зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 06.03.2019 у справі № 757/44680/15-ц

Тлумачення частини першої статті 509, частини першої статті 267, статті 625 ЦК України свідчить, що:

(1) **натуральним є зобов'язання** вимога в якому, не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку, але добровільне виконання якої не є безпідставно набути майном;

(2) конструкція статті 625 ЦК України щодо нарахування 3 % річних та інфляційних втрат розрахована на її застосування до такого грошового зобов'язання, вимога в якому може бути захищена в судовому (примусовому) порядку;

(3) кредитор в натуральному зобов'язанні не має права на нарахування 3 % річних та інфляційних втрат, оскільки вимога в такому зобов'язанні не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку.

Позовна давність & натуральне зобов'язання

Постанова КГС ВС від 17.11.2020 у справі № 904/6892/17

51. Незважаючи на те, що за змістом положень статей 549, 625 ЦК України і статті 230 ГК України кредитор має право нараховувати пеню, інфляційні втрати і 3% річних за допущене боржником прострочення виконання основного зобов'язання, яке (основне зобов'язання) не припинилося у встановленому порядку, наявність такого, що набрало законної сили, судового рішення про відмову в задоволенні позову про стягнення основного боргу в зв'язку з необґрунтованістю відповідного позову, ухваленого за наслідками розгляду судом іншої справи між тими ж самими сторонами, унеможливорює подальше притягнення кредитором боржника до відповідальності у виді штрафної санкції (пені), оскільки її практичне застосування є додатковим зобов'язанням, яке впливає з основного зобов'язання (сплати основного боргу), тоді як підтверджена рішенням суду остаточна втрата позивачем (кредитором) права на задоволення вимоги щодо основного зобов'язання (основного боргу) в процесуальному (судовому) порядку призводить до втрати ним права на стягнення штрафних санкцій як додаткової вимоги.

Адже, натуральним є зобов'язання, вимога в якому не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку, але добровільне виконання якої не є безпідставно набутиим майном. Конструкція статті 549 ЦК України щодо нарахування пені розрахована на її застосування до такого грошового зобов'язання, вимога в якому може бути захищена в судовому (примусовому) порядку. Кредитор у натуральному зобов'язанні не має права на нарахування пені у разі, якщо вимога в такому зобов'язанні не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку."

Схожий правовий висновок щодо питання застосування інфляційних втрат і 3% річних наведено у постанові ОП КГС ВС від 06.03.2019 у справі № 757/44680/15-ц зі спору, що виник з кредитних правовідносин.

Позовна давність & натуральне зобов'язання

Постанова КЦС ВС від 27.07.2021 у справі № 545/747/20

Натуральним є зобов'язання, вимога в якому не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку, але добровільне виконання якої не є безпідставно набутим майном (постанова Верховного Суду у складі ОП КЦС від 06 березня 2019 року у справі № 757/44680/15-ц (провадження № 61-32171сво18)).

Спірні правовідносини сторін за іпотекою після відмови у задоволенні позову банку про стягнення заборгованості за кредитним договором у зв'язку зі спливом позовної давності не припиняються, а трансформуються в натуральне зобов'язання.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!

Telegram: <https://t.me/glossema>